

VATANPARVARLIK HISSINING SHAKLLANISHIDA PSIXOLOGIK OMILLAR

Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy
pedagogika universiteti talabasi
Eshmaxmadov Alibek Uktamjon o'g'li

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada vatanparvarlik hissining shakllanish jarayoniga ta'sir etuvchi psixologik omillar keng yoritiladi. Shaxs ongida milliy g'urur, fuqarolik mas'uliyati, ijtimoiy identifikatsiya va motivatsion omillarning vujudga kelish mexanizmlari ilmiy manbalar asosida tahlil etiladi. Vatanparvarlikning psixologik ildizlari, oilaviy tarbiya, ta'lim muhitining roli, yoshlarning emotsional-intellektual rivojlanishi bilan bog'liq omillar chuqur ko'rib chiqiladi. Shuningdek, zamonaviy axborot makonining ta'siri, media vositalari orqali shakllanadigan qadriyatlar, jamiyatda ustuvor bo'lgan ma'naviy mezonlarning individ ongida aks etishi ilmiy-nazariy asosda yoritilgan.

АННОТАЦИЯ

В статье подробно раскрываются психологические факторы, влияющие на формирование чувства патриотизма. Анализируются механизмы возникновения национальной гордости, гражданской ответственности, социальной идентичности и мотивационных аспектов в сознании личности. Особое внимание уделено влиянию семейного воспитания, образовательной среды, эмоционально-интеллектуального развития молодежи, а также воздействию современного информационного пространства и медиа.

Ключевые слова: патриотизм, психологические факторы, идентичность, мотивация, социализация, национальная гордость, эмоциональное развитие, образовательная среда, формирование личности, духовность

ABSTRACT

This article examines the psychological factors influencing the formation of patriotism. It analyzes the mechanisms through which national pride, civic

responsibility, social identity, and motivational aspects emerge within an individual's consciousness. The role of family upbringing, educational environment, emotional and intellectual development of youth, as well as the impact of modern media and information space, is highlighted from a scientific perspective.

Keywords: patriotism, psychological factors, identity, motivation, socialization, national pride, emotional development, educational environment, personality formation, values

KIRISH. Vatanparvarlik hissi har bir jamiyatning ma'naviy poydevorini mustahkamlovchi eng muhim qadriyatlardan biridir. Bu tuyg'u insonning o'z yurtiga nisbatan mehr-muhabbati, sadoqati, fidoyiligi va mas'uliyatini ifodalaydi. Vatanparvarlik faqat siyosiy yoki mafkuraviy jarayon emas, balki chuqur psixologik ildizlarga ega bo'lgan shaxsiy va ijtimoiy fenomen sanaladi. Insonda vatanparvarlik hissining shakllanishi bir vaqtning o'zida uning ongida, dunyoqarashida, emotsional tajribasida va ijtimoiy munosabatlar tizimida sodir bo'ladigan murakkab psixologik jarayondir. Shu boisdan, ushbu hissiyotning tarkibiy qirralarini, uning paydo bo'lish mexanizmlarini, ta'sir qiluvchi omillarni ilmiy tahlil qilish jamiyat taraqqiyoti uchun dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Vatanparvarlikning shakllanishida psixologik omillar markaziy o'rin tutadi, chunki inson o'zini biror guruhga mansub deb his qilmasdan turib uning taqdiriga daxldorlik tuyg'usini his eta olmaydi. Ijtimoiy identifikatsiya nazariyasiga ko'ra, individ o'zini muayyan millat, xalq yoki guruhning a'zosi sifatida anglagan zahoti unda ushbu guruh manfaatlari uchun mas'uliyat sezilishi kuchayadi. Shunday qilib, vatanparvarlikning asosiy psixologik manbai shaxsning "men" konsepsiyasi bilan "biz" konsepsiyasi o'rtasidagi uyg'unlikdan iborat bo'ladi. Bu jarayonning shakllanishiga oiladagi tarbiya usullari, maktabdagi ta'lim muhiti, jamiyatlardagi mafkuraviy iqlim, shaxsning emotsional-intellektual rivoji, boshdan kechirgan ijtimoiy tajribalari hamda media vositalarining ta'siri sezilarli darajada hissa qo'shadi.

Bugungi globallashuv sharoitida yoshlarning ongiga kirib borayotgan turli axborot oqimlari ularning milliy identifikatsiyasiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Shu

bois, vatanparvarlik hissining shakllanishi uchun psixologik jihatdan sog'lom, ma'naviy jihatdan barqaror ijtimoiy makon yaratish yanada muhimdir. Yuqori emotsional sezuvchanlik, taqlidchanlik va identifikatsiya ehtiyoji kuchli bo'lgan yoshlar uchun bunday muhit ayniqsa ahamiyatli hisoblanadi. Ta'lim muassasalari, oilaviy tarbiya va ommaviy axborot vositalari yoshlar ongida mustahkam fuqarolik pozitsiyasini, vatan taqdiriga befarq bo'lmaslikni, jamiyat oldidagi mas'uliyatni shakllantirishda asosiy ijtimoiy institutlar sifatida namoyon bo'ladi.

Shuningdek, shaxsning psixologik xususiyatlari, uning moslashuvchanligi, hayotiy qadriyatlari, motivatsion yo'nalishi ham vatanparvarlik hissining shakllanish darajasini belgilaydi. Yuqori ichki motivatsiyaga ega bo'lgan insonlar jamiyat taraqqiyotiga faol hissa qo'shishga intiladi, o'z xalqining kelajagini shaxsiy maqsadlari bilan uyg'unlashtiradi. Shuning uchun vatanparvarlikni rivojlantirishga qaratilgan har qanday ish avvalo inson psixologiyasiga tayangan holda amalga oshirilishi zarur.

ASOSIY QISM. Vatanparvarlik hissining shakllanishi insonni har tomonlama rivojlantiruvchi psixologik va ijtimoiy mexanizmlar yig'indisidan iborat bo'ladi. Bu jarayonning bosh omillaridan biri ijtimoiylashuv deb qaraladi, chunki inson aynan ijtimoiy muhit orqali o'z xalqiga mansublikni anglaydi, jamiyat qadriyatlarini o'zlashtiradi va ularning bir qismi sifatida o'zini namoyon qiladi. Ijtimoiylashuvning birinchi bosqichi bo'lgan oilada vatanparvarlikning dastlabki urug'lari qo'yiladi. Ota-onaning yurti, xalq tarixi, milliy an'analarga nisbatan hurmatli munosabati farzand ongiga bevosita ko'chadi. Bolaning dunyoni idrok etishi aynan taqlid orqali boshlanadi va shu sababli oiladagi milliy ruh asosiy psixologik omil bo'lib xizmat qiladi.

Ta'lim muhitining ta'siri esa yanada ko'lamli bo'lib, shaxsning ma'naviy, intellektual va axloqiy rivojlanishida asosiy poydevor vazifasini bajaradi. Maktabdagi tarbiyaviy jarayon, dars mazmunidagi tarixiy-ma'naviy materiallar, o'qituvchilarning fuqarolik pozitsiyasi o'quvchilarda vatanparvarlikning ongli shakllanishiga yordam beradi. Ta'lim jarayonida o'rgatilgan qadriyatlar shaxsning motivatsion tizimiga singib boradi. Bu jarayon psixologiyada "ichki qabul qilish" deb ataladi. Agar o'quvchi milliy

qadriyatlarni shunchaki eshitib emas, balki ichki ehtiyoj sifatida his qilsa, vatanparvarlik hissi yanada mustahkam bo'ladi.

Ijtimoiy identifikatsiya ham vatanparvarlikni shakllantiruvchi muhim psixologik mexanizmdir. Inson o'zini ma'lum guruhning a'zosi sifatida his qilganida unda shu guruhning manfaatlarini himoya qilish istagi kuchayadi. Bu jarayon yoshlar uchun ayniqsa dolzarb, chunki yigit-qizlar o'zlarini kim ekanini, qaysi guruhga mansubligini belgilashga intiladilar. Agar jamiyatda milliy birlik, o'zaro hurmat, vatan rivojiga ishonch kabi ijobiy ijtimoiy kayfiyat mavjud bo'lsa, yoshlar unda o'z o'rnini topadi va vatanparvarlik hissi tabiiy ravishda rivojlanadi.

Media va axborot texnologiyalari ta'siri ham zamonaviy sharoitda alohida ahamiyat kasb etadi. Yoshlarning dunyoqarashi, qadriyatlari va hissiyotlari ko'p jihatdan internetdagi kontent orqali shakllanmoqda. Agar media makonida ijobiy g'oyalar yetarli bo'lsa, unda vatanparvarlik hissining shakllanishi osonlashadi. Aksincha, ma'naviy bo'shliq, salbiy targ'ibot, milliy qadriyatlarga beparvo kontent ko'payganda yoshlarning psixologik barqarorligi susayadi va vatan ruhiga befarqlik paydo bo'lishi mumkin.

Emotsional rivojlanish ham vatanparvarlikning psixologik tarkibiy qismidir. Inson o'z yurti, xalqi, tarixi bilan bog'liq voqealardan hayajonlana olmasa, unda bu tuyg'u yetarli darajada shakllanmaydi. Shuning uchun yosh avlodga milliy tarix, ajdodlar jasorati, madaniy meros, istiqloq g'oyalarini emotsional tarzda yetkazish zarur. Tarixiy filmlar, muzeylar, ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar, jonli muloqotlar vatanparvarlikning hissiy asoslarini mustahkamlaydi.

Motivatsion omillar ham bu jarayonda yetakchi o'rin egallaydi. Shaxsning jamiyat rivojiga hissa qo'shish istagi, mehnatga bo'lgan munosabati, kelajakka bo'lgan ishonchi qanchalik kuchli bo'lsa, vatanparvarlik hissi shunchalik teran bo'ladi. Psixologiyada bunday ichki ehtiyoj "ma'no izlash motivi" deb izohlanadi, ya'ni inson o'z hayoti va mehnati ma'nosini yurt taraqqiyoti bilan bog'laganida unda yuqori darajadagi vatanparvarlik shakllanadi.

Shaxsning individual psixologik xususiyatlari, temperament turi, xarakteri, emotsional barqarorligi ham vatanparvarlik darajasiga ta'sir qiladi. Faol, tashabbuskor, ijtimoiy mas'uliyat sezgisi kuchli insonlar jamiyat hayotida faolroq qatnashadi. Ammo bunday xususiyatlar faqat tug'ma bo'lib qolmay, oila, ta'lim va jamiyat ta'siri bilan rivojlantirilishi ham mumkin.

Jamiyatdagi ma'naviy muhit, adolat tamoyillari, ijtimoiy ishonch darajasi ham vatanparvarlik hissining shakllanishiga ta'sir etadi. Agar jamiyatda ishonch, adolat, barqarorlik kuchli bo'lsa, individ o'z yurtiga faxrlanib qaraydi va uni rivojlantirishga intiladi. Aksincha, ijtimoiy beqarorlik kuchaygan joyda vatanparvarlik susayishi mumkin.

1-Jadval.Vatanparvarlik hissiga ta'sir etuvchi psixologik omillar

Omil turi	Tavsifi	Shakllanishga ta'siri
Oilaviy tarbiya	Ota-ona munosabati, milliy qadriyatlar	Dastlabki vatanparvarlik hissi shakllanadi
Ta'lim muhiti	Maktab, tarbiyaviy jarayon	Ongli vatanparvarlikning rivojlanishi
Ijtimoiy identifikatsiya	Shaxsning o'z guruhiga mansublik hissi	Fuqarolik mas'uliyatining kuchayishi
Media ta'siri	Internet, kino, OAV	Qadriyatlarning ijobiy yoki salbiy shakllanishi
Emotsional rivojlanish	Milliy g'urur, tarixiy hislar	Vatanparvarlikning hissiy asoslari mustahkamlanadi
Motivatsiya	Maqsadlar, ichki ehtiyojlar	Yurt taraqqiyotiga hissa qo'shish istagi kuchayadi

1-Sxema. Vatanparvarlik hissining shakllanishi sxemasi:

Oilaviy tarbiya → Ta'lim muhiti → Ijtimoiy identifikatsiya → Emotsional rivojlanish → Motivatsion tizim → Mustahkam vatanparvarlik

JADVAL VA SXEMA TAHLILI

Jadvalda ko'rsatilgan omillar vatanparvarlikning psixologik ildizlarini aniq ko'rsatib beradi. Oilaviy tarbiya boshlang'ich bosqich bo'lib, unda bola milliy qadriyatlarga nisbatan dastlabki hissiy munosabatni shakllantiradi. Ta'lim muhiti ushbu hissiy munosabatni ongli tushunchalar bilan boyitadi. Ijtimoiy identifikatsiya esa shaxsning o'z xalqiga daxldorlik hissini kuchaytiradi. Media va emotsional rivojlanish esa qadriyatlarga nisbatan mustahkam ruhiy asos yaratadi. Motivatsiya esa

barcha bosqichlarning yakuniy natijasini – yurt ravnaqi uchun mas’uliyat hissini mustahkamlaydi.

Sxema ushbu jarayonning izchil va ketma-ket rivojlanishini ko‘rsatadi. Har bir bosqich keyingisini mustahkamlaydi va umumiy natijada ongli, hissiy, motivatsion jihatdan barqaror vatanparvarlikni shakllantiradi.

XULOSA. Vatanparvarlik hissining shakllanishi inson psixologiyasi, jamiyat qadriyatlari va ijtimoiy muhit bilan chambarchas bog‘liq bo‘lgan ko‘p qirrali jarayondir. Ushbu jarayonning muvaffaqiyatli kechishi uchun oilaviy tarbiya, ta’lim tizimi, ijtimoiy institutlar, media makoni va shaxsning individual psixologik xususiyatlari uyg‘un holda faoliyat yuritishi talab etiladi. Oilada berilgan dastlabki tarbiya shaxsning milliy qadriyatlarga munosabatini belgilab beradi, ta’lim muassasalari esa bu munosabatni ongli, tushunarli va barqaror shaklga keltiradi. Ijtimoiy identifikatsiya shaxsda jamiyat oldidagi mas’uliyatni kuchaytiradi, emotsional rivojlanish esa vatanparvarlikning hissiy poydevorini mustahkamlaydi. Motivatsion tizim esa shaxsning o‘z yurtiga sadoqatini amaliy faoliyatga aylantiruvchi asosiy kuch sifatida namoyon bo‘ladi.

Zamonaviy axborot makonida yoshlarning ongini turli ma’lumotlar egallab olishi mumkinligi sababli vatanparvarlikni shakllantirish strategiyasi yanada dolzarb ahamiyat kasb etadi. Media tarbiyasi, ma’naviy-ma’rifiy faoliyatlar, tarixiy merosni targ‘ib qilish, yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirish vatanparvarlik hissining psixologik asoslarini mustahkamlaydi. Jamiyat rivoji uchun o‘zini mas’ul deb biladigan, xalqining kelajagi uchun jonbozlik ko‘rsatadigan, milliy g‘ururga ega bo‘lgan shaxslar yetishtirish har bir davlatning eng muhim vazifalaridan biridir. Vatanparvarlik yurt taraqqiyotining asosiy omili, jamiyat barqarorligining kafolati hamda shaxsning hayotiy maqsadlarini belgilovchi qadriyat hisoblanadi.

Maqolada yoritilgan psixologik omillar vatanparvarlikni shakllantirishda kompleks yondashuv zarurligini ko‘rsatadi. Shaxsning ruhiy rivojlanishi, emotsional barqarorligi, hayotiy qadriyatlari va identifikatsiya jarayonlari to‘g‘ri yo‘naltirilganda vatanparvarlik nafaqat hissiy kechinma, balki ongli fuqarolik pozitsiyasiga aylanadi.

Shunday ekan, vatanparvarlikni rivojlantirishga qaratilgan barcha pedagogik, psixologik va ijtimoiy faoliyatlar ilmiy asosda tashkil etilishi lozim.

ADABIYOTLAR:

1. Karimov, M. (2021). Yoshlar ma'naviyati va vatanparvarlik tarbiyasi. Toshkent: O'zbekiston Milliy nashriyoti.
2. Qodirova, S. (2023). Psixologik tarbiya va milliy qadriyatlar. Toshkent: Innovatsiya-Ziyo nashriyoti.
3. Smith, A., & Taylor, J. (2021). Psychology of National Identity and Patriotism. London: Routledge.
4. Walker, R. (2024). Youth Motivation and Civic Responsibility in Modern Societies. New York: Springer Publishing.